

*Бойко Я. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри перекладу**Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

АДЕКВАТНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ РЕТРАНСЛЯЦІЙ П'ЄС ШЕКСПІРА У СВІТЛІ НУЛЬОВОЇ КОГНІТИВНОЇ ВАРІАНТНОСТІ

Анотація. У запропонованій розвідці визначаються чинники, що зумовлюють елімінацію одиниць оригіналу в українських ретрансляціях часово віддаленого першотвору й обґрунтовується доцільність нульової когнітивної варіантності одиниць оригіналу у перекладі. Матеріалом дослідження слугувала трагедія В. Шекспіра “Romeo and Juliet” (1594) та її українські ретрансляції, авторами яких є П. Куліш (1901), В. Мисик (1932), А. Гозенпуд (1937), І. Стешенко (1952), М. Вороний (1998), Ю. Андрухович (2016). У статті надається характеристика феномена нульової когнітивної варіантності одиниць оригіналу у перекладі як результату когнітивного дисонансу мисленнєвого процесу автора і перекладача. Встановлено, що відсутність перекладу інтерпретується як «перекладацькі прогалини», тобто лакуни, спричинені нерелевантністю цільового тексту перекладу, де конкретна або розпливчата інформація часто замінюється нульовими когнітивними варіантами. Нульовий когнітивний варіант як різновид когнітивної варіантності розуміється як відсутність передачі концептуального змісту одиниці оригіналу, зокрема конотативного значення. У статті визначено чинники, які впливають на появу нульових когнітивних варіантів одиниць оригіналу, а саме: скорочення тексту оригіналу перекладачами задля спрощення, полегшення сприйняття; різниця у комунікативному завданні, культурному часі, нормах, цінностях та екстралінгвальних знаннях та інші. Серед способів перекладацького відтворення нульового когнітивного варіанту найбільш ефективними перекладацькими тактиками виявилися елімінація, цілісне перетворення, експлікація. Визначено, що нульовий когнітивний варіант є доцільним задля спрощення важких для розуміння фрагментів та інформаційної надлишковості мовлення, а також для досягнення еквілінеарності та збереження еквіритмії тексту оригіналу у перекладі.

Ключові слова: ретрансляція, когнітивний дисонанс, нульовий когнітивний варіант, репродуктивні й адаптивні тактики перекладу.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку перекладознавства тісно пов'язаний із семіотикою, психолінгвістикою та когнітивною наукою, що зумовило поширення у науковому обігу поняття «когнітивна транслятологія» як сучасної назви для перекладознавства. Домінування когнітивного підходу в перекладознавстві виявляється в прагненні дослідників з'ясувати, яким чином перекладач відтворює авторську інформацію про дійсність, по-особливному організовуючи цю інформацію в пам'яті та перетворюючи її на одиниці й пакети знань. У цьому контексті художній переклад був і залишається об'єктом активних досліджень як вітчизняних, так і зарубіж-

них фахівців із теорії і практики перекладу (М. Бархударов, В. Виноградов, В. Комісаров, В. Коптілов, М. Рильський, П. Тичина, О. Федоров, І. Франко та ін.), які вважали, що кінцевою метою перекладу повинно бути не копіювання мови оригіналу, а відтворення тієї єдності змісту і форми, якими є художній твір. Попри наявність багатьох праць, присвячених адаптації й адекватності художнього перекладу (А. Гудманян, М. Воробйова, К. Вороніна, В. Демецька, Т. Княк, М. Маркіна та ін.), досліджень когнітивної варіантності у перекладі, зокрема обґрунтування особливостей нульової когнітивної варіантності одиниць оригіналу (далі – ОО) у діахронних ретрансляціях часово віддалених першотворів, пошук адекватних стратегій і тактик для реалізації нульових когнітивних варіантів, а також встановлення чинників, що їх зумовлюють, не здійснювалося у перекладознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Через труднощі перекладу окремих фрагментів текстів вихідної культури у дослідженнях науковців із теорії і практики художнього перекладу постала проблема перекладності / неперекладності. Ця фундаментальна проблема стосується співвідношення між приналежністю вихідного та цільового текстів до різних культур, що дозволяє визнати факт залежності цільового тексту від вихідного тексту. С. В. Засекін [1] зазначає, що це – психолінгвістична та етнолінгвістична адекватність перекладу, що включає інтелектуальну, психолінгвістичну, культурну, філософську складники, які є основою професійного світогляду перекладача. У глобальному сенсі психолінгвістика перекладу є надійним форпостом ідеї перекладності, активно поширюючи її і стаючи, відтак, на заваді розвитку ідей неперекладності в дусі гіпотез лінгвістичної відносності В. Гумбольдта та мовного детермінізму Е. Сепіра, Б. Ворфа [2].

Проблему перекладності / неперекладності дослідники теорії і практики перекладу розв'язували залежно від своїх поглядів на сутність перекладу.

В кінці XVIII ст. романтики розглядали переклад як суперництво з автором, приділяючи увагу національній, історичній та індивідуальній самобутності художніх творів. У цьому контексті А. Шлегель писав навіть про «смертельний поєдинок індивідуальностей». З розвитком мовознавства такий погляд підтвердили й обґрунтували компаративіст В. Гумбольдт і прихильник психологічних принципів О. Потебня. В. Гумбольдт у межах своєї концепції відношення слова до думки висловлював ідею, що переклад з однієї мови на іншу неможливий без певної зміни смислу, адже передача одиниці оригіналу не може

бути тотожною одиниці перекладу, навіть якщо обидві лексичні одиниці належать до того самого предмета або явища.

В кінці XIX ст. концепцію неперекладності підхопили символісти, переосмисливши її з позиції філософії агностицизму, інтуїтивізму і спиритуалізму; на протигагу їхнім загальному продуктивним експериментам із формою, це послужило виправданням нестримної сваволі у ставленні до оригіналу.

Прихильники лінгвістичного підходу ґрунтували свої дослідження на пошуку відмінностей структури мови оригіналу й мови перекладу, наполягаючи на використанні певного набору правил відповідностей, залежних від поверхневих, а не глибинних (семантичних) структур [3].

Неперекладність художнього твору, таким чином, указує на те, що існує лексична лакуна, і в такому випадку лексична одиниця, яка повинна бути представлена як еквівалент, не була представлена.

Лакуни (від лат. *lacuna* ‘пробіл, заглиблення’) – базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншопольними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [4, с. 321].

Лакуну часто розглядають як відсутність одиниці, нульову словесну номінацію, відсутність значення, неіснуючий концепт в одній мові, культурі та суспільстві, який не має відповідного еквівалента в іншій [5]. Інші лінгвісти розуміють термін «лакуна» як фрагментарність викладу інформації в реченні, що виражається в неповноті складу суб’єкта і присудка (пропуск другорядних членів речення); скорочення синтаксичної структури [6].

Також застосовують термін «лакуна» на позначення відсутності семантичної структури слова, яка б забезпечувала повноту опису означеного предмета чи явища; віртуальний елемент, який можна екстраповувати лише опосередковано, інтертекстуально; незрозумілий слот, віртуальна семантична, когнітивна, контекстна лакуна [7, с. 7–11].

Кганьяго наголошує, що не існує двох однакових мов через їхню культурну різноманітність, і саме тут виникає питання нульової еквівалентності, оскільки мова перекладу може мати більше можливостей передачі конотативного значення, ніж мова оригіналу [8, с. 53–55]. Теорію лакун, таким чином, часто пов’язують із теорією еквівалентності й адекватності перекладу, коли відсутність перекладу інтерпретується як «перекладацькі прогалини», спричинені нерелевантністю цільового тексту перекладу, де конкретна або розпливчаста інформація часто замінюється «нульовими варіантами».

Метою цієї статті є обґрунтування доцільності нульової когнітивної варіантності ОО та визначення чинників, що зумовлюють елімінацію ОО в українських ретрансляціях часово віддалених першотворів. Досягнення мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) охарактеризувати феномен нульової когнітивної варіантності ОО у перекладі як результату когнітивного дисонансу мисленнєвого процесу автора і перекладача; 2) продемонструвати різновид когнітивної варіантності – нульовий когнітивний варіант; 3) визначити чинники нульової когнітивної варіантності ОО й обґрунтувати доцільність нульового когнітивного варіанту у результаті елімінації ОО у діахронних ретрансляціях часово віддалених першотворів.

Матеріалом дослідження слугувала трагедія В. Шекспіра “Romeo and Juliet” (1594) та її українські ретрансляції, авторами яких є П. Куліш (1901), В. Мисик (1932), А. Гозенпуд (1937), І. Стешенко (1952), М. Вороний (1998), Ю. Андрухович (2016).

Виклад основного матеріалу. Поняття «нульова когнітивна варіантність» розуміється як відсутність у перекладі будь-якого лексичного варіанта, який би адекватно відтворював семантичну структуру ОО, зокрема її конотативне значення, що забезпечує повноту опису предмета або явища у тексті часово віддаленого першотвору.

Нульова когнітивна варіантність перекладу є результатом когнітивного дисонансу [9] мисленнєвого процесу автора і перекладача, який може бути обумовлений двома основними чинниками:

- різницею в інтерпретації і розумінні смислів оригіналу перекладачем;
- усвідомленою перекладацькою позицією, тобто перекладач навмисно змінює, додає або опускає якісь смисли у своєму перекладі.

Відсутність у тексті перекладу мовних / мовленнєвих варіантів передачі концептуального змісту ОО зумовлює появу нульового когнітивного варіанту.

Причини появи нульових когнітивних варіантів у результаті когнітивного дисонансу можуть бути різними. Розглянемо деякі з них.

Скорочення тексту оригіналу перекладачами, які підлаштовують текст для полегшення сприйняття зі сцени. Наприклад: *Whose misadventured piteous overthrows / Doth with their death bury their parents' strife* [10, с. 7]. Буквальне значення епітетної конструкції *misadventured piteous* – ‘unfortunate’ та ‘pity or compassion’ [11], тобто ‘жалюгідний’. Метафора *bury their parents' strife* буквально означає ‘поховати сварку своїх батьків’. У перекладі М. Вороного зазначені конотативно забарвлені ОО вилучені – *Але їх кохання пішло на поталу судьбі* [12, с. 5] Нульовий когнітивний варіант, отриманий у результаті застосування різних перекладацьких тактик, – репродуктивних (цілісне перетворення) й адаптивних (елімінація) – сприяє полегшенню перцепції тексту перекладу через вилучення важких для сприйняття семантичних елементів висловлювання та уникненню когнітивного дисонансу у глядачів.

У наступному фрагменті – *Not mad, but bound more than a mad-man is; / Shut up in prison, kept without my food, / Whipp'd and tormented* [10, с. 31] ОО *whipp'd and tormented* буквально означає ‘збитий і змучений’ (‘to strike with a slender lithe implement especially as a punishment’ [11]; ‘extreme pain or anguish of body or mind’ [11]). У перекладі В. Мисика – *В умі, хоч скутий гіри як божевільний, / в темниці темній, замкнений без хліба, / замучений* [13] – у результаті застосування адаптивної перекладацької стратегії елімінації вилучено семантичний елемент *whipp'd*, при цьому зміст збережено. Проте у ретрансляції А. Гозенпуда, який поставив себе на місце глядача при створенні тексту перекладу, використання адаптивних тактик екслікації та елімінації зумовлює появу нульового когнітивного варіанта, що цілком змінює зміст оригіналу: *Hi! Мене, як божевільного, зв’язали / Та й до в’язниці кинули, а там карали тяжко...* [14, с. 27].

Спрощення важких для розуміння фрагментів оригіналу. Наприклад, *From forth the fatal loins of these two foes /*

A pair of star-crossed lovers take their life [10, с. 7]. Метафоризовані епітетні конструкції *fatal loins* ‘фатальні стегна’ (*fatal* ‘causing death’ [11]; *loins* ‘the part of a human being or quadruped on each side of the spinal column between the hip bone and the false ribs’ [11]); *star-crossed* ‘нещасний’ (‘not favored by the stars, ill-fated’ [11]) опущені у перекладі Ю. Андруховича: *У лонах двох фатальних ворогів / Народженій невчасно юній парі* [15, с. 9]. Ю. Андрухович перефразував велику за розміром репліку схожим за семантикою висловлюванням, застосувавши адаптивні перекладацькі тактики *експлікації* та *елімінації*, однак, таким чином, неминучою є втрата певних деталей оригіналу, що призводить до когнітивного дисонансу.

Компресія тексту перекладу з метою досягнення еквілінеарності (точної відповідності кількості рядків в оригіналі і перекладі). Наприклад, у фрагменті *The fearful passage of their death-marked love / And the continuance of their parents' rage, / Which, but their children's end, naught could remove* [10, с. 7] *OO fearful* ‘жахливий, страшний’ (cause fear, fright, or alarm especially because of dangerous quality’ [11]) та метафорична *OO death-marked love* ‘позначене смертю кохання’ не відтворені у перекладі Ю. Андруховича: *Любов і смерть, і фатум, що зборов / Кохання їхнє, й знищені родини, / І кров дітей, що змила предків кров* [15, с. 9]. Для точної відповідності кількості рядків у перекладі, Ю. Андрухович застосував адаптивну перекладацьку тактику *елімінації*, вилучивши *OO fearful*, та репродуктивну тактику *цілісного перетворення* *OO death-marked love*. Нульові когнітивні варіанти у перекладі Ю. Андруховича сприяють компактному вираженню думки та перетворенню тексту оригіналу з метою надання йому більш стислої форми за рахунок використання коротших конструкцій.

Жертвування смыслом заради збереження еквіритмії. У фрагменті *From forth the fatal loins of these two foes / A pair of star-crossed lovers take their life* [10, с. 7] І. Стешенко застосувала адаптивну перекладацьку тактику *елімінації*, вилучивши *OO fatal loins* та *star-crossed*, та репродуктивну перекладацьку тактику *цілісного перетворення*: *Коханців двоє щирих, запальних / Ворожі ті утроби породили* [16, с. 313]. З метою збереження еквіритмії у перекладі спрощено синтаксичну структуру словосполучення та змінено семантику висловлювання на радикально протилежну: *star-crossed lovers* – *коханців двоє щирих, запальних*.

Жертвування образністю заради збереження еквіритмії. Наприклад, у фрагменті *Prodigious birth of love it is to me, / That I must love a loathed enemy* [10, с. 61], образність метафори *prodigious birth of love* ‘дивовижне народження кохання’ (*prodigious* ‘causing amazement or wonder’ [11]) та епітетної конструкції *loathed enemy* ‘ненависний ворог’ (*loathed* ‘dislike greatly with disgust or intolerance’ [11]) у перекладі А. Гозенпуда ретрансльовано за допомогою репродуктивної перекладацької тактики *антонімічної заміни* та адаптивної перекладацької тактики *елімінації*, що призвело до втрати конотації *OO*: *Мені гірко судилося життя, / Бо ворога кохати мушу я* [14, с. 46]. У перекладі Ю. Андруховича – *Дивная любовь! мені ти дивно сталась* [15, с. 9] – використано тактику *елімінації* шляхом вилучення з перекладу важливого з точки зору комунікативного завдання фрагменту, що призвело до втрати змісту, що є однією з найсерйозніших помилок перекладача.

Відмінності комунікативних ситуацій продуцента / адресанта і реципієнта / адресата. Наприклад, буквально значення

розгорнутого метафтонімічного звороту у фрагменті *Where civil blood makes civil hands unclean* [10, с. 7] – ‘громадянська кров робить громадянські руки нечистими’ – потребує асоціативного осмислення й адекватного відтворення засобами цільової мови, уникнення помилкових зв’язків значення та хибних асоціацій, що можуть виникати при суб’єктивному тлумаченні концептуальної картини продуцента / адресанта висловлювання. Так, В. Мисик і П. Куліш майже еквівалентно відтворили оригінал, застосувавши репродуктивну перекладацьку тактику *модуляції*: *Чужою кров’ю кроплять розлад свій* [13]; *Сусідською кровю поплямили руки* [17, с. 23]. А. Гозенпуд, крім модуляції, використав ще й *транспозицію*: *І кров’ю близьких вкрився рід лихий* [14, с. 9]. Натомість, М. Вороний та І. Стешенко у своїх перекладах – *Аж доки не сталась жахливо-трагічна подія* [12, с. 5]. *Аж враз кривава скоїлась подія* [16, с. 313] – пропонують нульові когнітивні варіанти у результаті застосування репродуктивної (*цілісного перетворення*) й адаптивної (*елімінації*) перекладацьких тактик, асоціативно осмислюючи комунікативну ситуацію, змальовану в оригіналі продуцентом / адресантом, з метою зробити її більш зрозумілою для реципієнта / адресата.

Типи культурного часу, норми, цінності, уявлення соціально-культурної системи мови оригіналу та мови перекладу. У фрагменті *The fearful passage of their death-marked love / And the continuance of their parents' rage, / Which, but their children's end, naught could remove* [10, с. 7] значення *OO continuance of their parents' rage* ‘продовження гніву батьків’ не відтворено дослівно у жодного перекладача, оскільки уявлення адресанта й адресата про соціально-культурні норми є різними: у системі цінностей українців відсутнє поняття давньої родової ворожнечі між знатними родинами, яке є зрозумілим італійцям. Розтлумачуючи важкий для розуміння фрагмент, В. Мисик у своєму перекладі – *Любов, що їм життя розбити має, / і довга ворожнеча двох родин, / що тільки з смертю їх дітей сконає* [13] – йде шляхом включення тих компонентів, які можуть бути зрозумілими з невербальної частини тексту, без зміни його інформаційного навантаження порівняно з вихідним текстом або нейтральною стилістичною нормою, застосовуючи репродуктивні (*модуляція, цілісне перетворення*) й адаптивні (*елімінація, ампліфікація*) перекладацькі тактики. У перекладі Ю. Андруховича – *Любов і смерть, і фатум, що зборов / Кохання їхнє, й знищені родини, / І кров дітей, що змила предків кров, / Усе це у найближчі дві години* [15, с. 9] – нульовий когнітивний варіант, отриманий у результаті застосування адаптивної перекладацької тактики *елімінації* та репродуктивної перекладацької тактики *цілісного перетворення*, зміщує акценти, що спричиняє появу когнітивного дисонансу у реципієнта.

Нульовий когнітивний варіант фрагменту *One fire burns out another's burning, / One pain is lessen'd by another's anguish; / Turn giddy, and be help by backward turning* [10, с. 30] у перекладі А. Андруховича – *Клин вибивають, як відомо клином. / Одна пожежа іншу легко з'їсть. / Прийшла біда – прощаєшся зі спліном, / Від паморок мене відразу млість* [15, с. 30] зумовлений відсутністю у перекладі відповідників для *OO pain* ‘mental or emotional distress or suffering’ [11], *anguish* ‘extreme pain, distress, or anxiety’ [11], *giddy* ‘causing dizziness’ [11] у результаті застосування адаптивної перекладацької тактики *елімінації*. Натомість, щоб наблизитися до норм, цінностей, уявлень соціально-культурної системи мови оригіналу та мови

перекладу, перекладач додає національно-специфічний компонент української культури: *Клин вибивають, як відомо клином.*

Наявність лінгвоетнічного бар'єру, що включає в себе екстралінгвальні знання, тобто національно-специфічні компоненти культури, текстові лакуни, викликані специфікацією самого тексту (його змістом, формою, поетикою і прийомами автора, жанром і типом читача, для якого він призначений). Фрагмент *My will to her consent is but a part; / An she agree, within her scope of choice / Lies my consent and fair according voice* [10, с. 28] відтворено у перекладі В. Мисика еквівалентним перекладом – *Моя бо згода – частка дочиної. Я зважу тільки на її обрання, і голос свій віддам їй без вагання* [13], що, однак, затрудняє його розуміння через відсутність екстралінгвального знання – процедури заручин та одруження в Італії. Натомість, у перекладі А. Гозепуда нульовий когнітивний варіант *Хай промовляє в вас любов ясна, / Я згоду дам, як згодиться вона* [14, с. 25], отриманий шляхом **елімінації та цілісного перетворення** фрагменту, полегшує його розуміння, знімаючи лінгвоетнічний бар'єр.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз діахронних ретрансляцій часово віддаленого першотвору продемонстрував, що найефективнішими перекладацькими тактиками у відтворенні нульового когнітивного варіанту виявилися: елімінація (25 %), цілісне перетворення (25 %), експлікація (12 %). Застосовуються й інші тактики, хоча їх частка є незначною: антонімічна заміна (1 %), модуляція (2 %) та ампліфікація (1 %). Серед розглянутих чинників, які впливають на появу нульових когнітивних варіантів, частотними визначено компресію тексту перекладу з метою досягнення еквілінеарності та збереження еквіритмії, а також із метою спрощення важких для розуміння фрагментів оригіналу, що є складним завданням для перекладача. Аналіз таких складних для розуміння фрагментів оригіналу та їх систематизація з метою встановлення чинників когнітивного дисонансу адресата / реципієнта перекладу постає **перспективою** подальших досліджень.

Література:

- Засекін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: Монографія. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2012. 275 с.
- Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / пер. с англ., общ. ред. и вступ. ст. А. Е. Кибрика. Филология. Искусствоведение. Филология. Искусствоведение. М. : Прогресс, Универс, 1993. 656 с.
- Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Вид-во при ЛДУ ім. І. Франка «Вища школа», 1983. 176 с.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілья, 2010. 844 с.
- Szerszunowicz J. Lacunarity, lexicography and beyond: integration of the introduction of a linguo-cultural concept and the development of L2 learners' dictionary skills. *Lexicography*, 2015, 2 (1), p. 101–118.
- Рум А. Lacunae and uncertain limits in Australian culture, with suggestions on their translation into Spanish, Australia in Barcelona. Ed. Kathleen Firth & Susan Ballyn, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993. P. 27–37.
- Апоkhina Т. Lacunae in terms of scholars: the brief overview. *Філологічні трактати*, 2015, 7 (1). P. 7–11.
- Kganyago L. M. An analysis of the interface between meaning and translation: a case study of northern Sotho lord's prayer, tata wešo wa magodimong. Unpublished Masters Dissertation. University of Limpopo, Turfloop Campus, 2008.
- Бойко Я. В. Когнітивний дисонанс як фактор когнітивної варіантності оригіналу і перекладу з позицій фреймової семантики (на матеріалі українських ретрансляцій творів В. Шекспіра). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. № 52, том 2. 2021. С. 07–111.
- Shakespeare W. *Romeo and Juliet*. William Shakespeare. Volume IV, Book V. London, 2011. 46 p.
- New Webster's dictionary and thesaurus of the English language. Danbury : Lexicon Publications Inc., URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/worthy>
- Шекспір В. Ромео і Джульєтта. Багато галасу з нічого / пер. з англ. П. Куліша в переробці М. Вороного. Київ : «Альтерпрес», 1998. 223 с.
- Шекспір В. Ромео і Джульєтта / пер. з англ. В. Мисика. Харків : «Майдан», 2019. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1>
- Шекспір В. Ромео і Джульєтта / пер. з англ. А. Гозепуд. Харків, 1937. 162 с.
- Шекспір В. Ромео і Джульєтта / пер. з англ. Ю. Андруховича. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2016. 208 с.
- Шекспір В. Ромео та Джульєтта: пер. з англ. І. Стешенко. Твори в 6 томах. Київ : Дніпро, 1985. Том 2. С. 311–413.
- Шекспір У. Ромео та Джульєтта / пер. з англ. П. Куліша. Львів, 1901. 132 с.

Boiko Ya. Strategies and Tactics of Ukrainian Retranslations of Shakespeare's Plays in the Light of Zero Cognitive Variance

Summary. The proposed investigation determines the factors that cause the elimination of the original units in the Ukrainian retranslations of a chronologically distant original and substantiates the relevance of zero cognitive variance of the original units. The material of the research is W. Shakespeare's tragedy "Romeo and Juliet" (1594) which is chronologically distant original, and its Ukrainian retranslations performed by P. Kulish (1901), V. Mysyk (1932), A. Gozenpud (1937), I. Steshenko (1952), M. Voroniy (1998), Yu. Andruhovich (2016). The article provides a thorough description of the phenomenon of zero cognitive variance of the original units as a result of cognitive dissonance of the author's and the translator's mental processes. It has been determined that the lack of translation is interpreted as "translation gaps", that is lacunae, caused by the irrelevance of the target translation text, where specific or vague information is often replaced by zero cognitive variant. The zero cognitive variant as a type of cognitive variance is understood as a lack of options for transferring the conceptual content of the original unit, in particular, the connotative meaning. The article identifies the factors that affect the appearance of zero cognitive variants of the original units, namely: shortening of the original text by translators for simplification and easiness of perception; differences in the communicative tasks, cultural epochs, norms, values, and extralingual knowledge, and others. Elimination, total reorganization of the text segment and explication have been identified as effective translation tactics in achieving the zero cognitive variant. It was determined that the zero cognitive variant is appropriate for simplifying difficult-to-understand fragments and informational redundancy of speech, for achieving equilinearity and preservation of equirhythmia of the original text in translation.

Key words: retranslation, cognitive dissonance, zero cognitive variant, reproductive and adaptive translation tactic.